

UDK:371:378 (575.1)

Zulxumor MIRZAYEVA,

Navoiy davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

E-mail: zulxumorm.1990@gmail.com

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti professori B.S.Abdullayeva taqrizi asosida

TALABALARNING MUSTAQIL ISHLASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH JARAYONING TIL O‘RGANISHDAGI AHAMIYATI

Annotatsiya

Ushbu maqolada talabalarning mustaqil ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish jarayonida nazariy jihatdan o‘rganilgan ta’riflar va amaliyatda holatlari ifodalangan va mustaqil ishlash jarayonini tushunib etish, bajarish bosqichlari haqida ma’lumotlar faktlar bilan beriladi.

Kalit so‘zlar: Kompetensiyalar, metod, mustaqil ta’lim, motivatsiya, layoqat, syllabus, CEFR.

THE THEORETICAL IMPORTANCE OF THE PROCESS OF IMPROVING THE METHODOLOGY OF FORMING STUDENTS' INDEPENDENT WORK COMPETENCIES IN LANGUAGE LEARNING

Annotation

In this article, in the process of improving the methodology of developing students' independent work competencies, theoretically studied definitions and practical situations are expressed, and information about the stages of understanding and implementation of the independent work process is given with facts.

Key words: Competencies, method, independent education, motivation, ability, program, CEFR.

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ПРОЦЕССА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИКИ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКА

Аннотация

В данной статье рассматриваются теоретически изученные определения и практические ситуации в процессе совершенствования методики формирования компетенций самостоятельной работы студентов, а также приведены факты об этапах понимания и реализации процесса самостоятельной работы.

Ключевые слова: Компетенции, метод, самостоятельное обучение, мотивация, способности, программа, CEFR.

Kirish. Hozirgi zamonaviy kredit-modul ta’lim tizimida mustaqil ta’lim kompetensiyalarini yanada rivojlantirish juda muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqil ta’lim kompetensiya so‘zidagi “kompetensiya” so‘zi tarjimada “layoqatli”, “munosib bo‘lmoq” kabi ma’nolarni anglatadi lotincha “competere” so‘zi asosida hosil bo‘lgan. Kompetensiya O‘zbekiston milliy ensiklopediyasiga quyidagicha ta’rif berilgan: lotincha: competo - erishyapman, munosibman, loyiqman degan ma’nolarni berib, muayyan davlat organi (mahalliy O‘zini O‘zi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; u yoki bu sohadagi bilimlar, tajriba degan ta’rif berilgan[1].

“Kompetensiya” deyilganda, shaxsning biror-bir sohadan xabardorlik, shu sohani bilish darajasi tushuniladi. Ushbu maqolani yozishdan maqsad – talabalarni kredit-modul tizimida mustaqil ta’lim kompetensiyalarini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari, kompetentlik tushunchasining mazmun-mohiyati va ta’limdagi innovatsion jarayonlar tizimida o‘qitish jarayoni va tarbiyalashda mustaqil kompetentlikka nisbatan pedagogik-psixologik tayyorgarlikni shakllantirishdan iborat. Kompetensiya so‘zi ingliz tilida umumiy tarjimada quyidagicha ta’rif berilgan: “the ability to do something well”- biror narsani yaxshi qilish, bajarish qobiliyati”[2].

Bugungi kundagi ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlar talabalarimimus- taqil va kreativ fikrlashini rivojlantirish, amaliy ko‘nikmalarinshakllantirishga oid muammolarni bartaraf etishga qaratilgandir. O‘zbekistonRespublikasining oliy ta’lim muassasalarida bu vazifalarni amalgaoshirishgabosqichmabosqich o‘tish rejalashtirilgan.Talabalarda mustaqil ta’limolish,tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizim- li tahlil qilish, tadbirkorlik ko‘nikmalarinshakllantirishga yo‘naltirilgan. O‘quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishgaqaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o‘quv jarayonini amaliyko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirish, bu borada “Kompetensiya va kompetentlik” tushunchalarining tavsifi.

o‘quv jarayoniga xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik textnologiyalarni joriy etish asosiy o‘rinni egallaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Kredit-modul sharoitida ta’lim va tarbiya berish jarayonida asosiy kompetensiyalar unsurlarini bilish zamonaviy pedagogikaning eng asosiy qismlaridan biridir. Kompetensiya va kompetentlik bo‘yicha izlanishlar 1960-yillarda Qo‘shma Shtatlarda a paydo bo‘lgan. Bundan tashqari, kompetensiyaga yo‘naltirilgan ta’limning rivojlanishi R. White, N. Chomskiy asarlarining paydo bo‘lishi bilan bog‘liq bo‘lib, unda kompetensiya shaxsiy komponentlar, jumladan motivatsiya, fikrlash va nutq bilan to‘ldirilgan. Pedagogikadan tashqari psixolog olimlardan N.V.Grishina ham ushbu masalaga ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan yondashib, kompetentlikni “qarama-qarshiliklar tabiatini tushunish, muammolarga nisbatan konstruktiv qarashni shakllanishi, yuzaga kelayotgan vaziyatlarni tahlil qilish, ularni kelib chiqish sabablarini aniqlash hamda ularni boshqarishda” [3] deb tariflaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Umumiy kompetensiya masalasida jahon olimlari tajribasini o‘rganish yoki an’anaviy o‘zbek pedagogikasi me’yorlaridan asos bo‘lgan holda kompetensiya mezonlarini belgilashda fikrlar, ta’riflar xilma-xildir va hali yechilmagan masalalar mustaqil ta’lim kompetensiyasida muammolar ko‘pligi ko‘rindi. Sharq olimlaridan L.T.Xurvaliyevaning kompetensiyalarga doir fikrlarini, ilmiy ishlarini taxlil qilish uchun ta’riflarini ko‘rib chiqish mumkin. Unga ko‘ra “Kompetensiya – bilim, ko‘nikma, malaka, qarashlar, individning qadriyati va shaxsiy sifatleri, kvalifikatsiyaning namoyon bo‘lishi yoki ta’sir ko‘rsatish qobiliyatidir” deb ta’rif keltirgan. Shuningdek yana bir o‘zbek olimlardan Ermirzayev Abbas Vaxobjonovichning ilmiy ishlarida kompetensiya haqida ilmiy izlanishlar olib borildi va kompetensiya va kompetentlik tushunchalariga quyidagicha ta’rif keltirib o‘tgan.

№	Kompetentsiya	Kompetentlik
1.	“kompetentsiya” lotincha compete so'zidan olingan bo'lib, “erishaman, mos kelaman, to'g'ri kelaman” degan ma'nolarni ifodalab, u yoki bu soha bo'yicha bilimdonlikka ega ekanligini bildiradi	kompetentlik atamasi ham lotincha “compete” so'zi bilan o'zakkodosh bo'lib, “erishayapman”, munosibman” degan ma'nolarini anglatadi hamda muayyan sohadan xabardorligini, bilishini va tajribaga ega ekanligini bildiradi
2.	muayyan davlat organi (mahalliy o'z-o'zini boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjati bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi, u yoki bu sohadagi bilimlari, tajribalari	“ijtimoiy –amaliy vazifalarga moslik, shaxs bilim va malakalarining amaliy nuqtai nazardan bajarilishi lozim bo'lgan maqsad va vazifalarga loyiqligi, shuningdek, iqtidor va qobiliyatning o'ziga xos mosligidan iboratdir”
3.	insonning turli sohalarda faoliyat olib borishi uchun zarur bo'ladigan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy fazilatlar yig'indisini ifodalaydi	shaxs amaliy faoliyati bilan bog'liq bo'lib, kompetentsiya me'yorlarini jamiyat talablaridan kelib chiqqan holda kreativlik asosida ish tajribasida namoyon etish mahoratidir

Kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish nafaqat pedagog olimlar bilan birga lingvist va metodist olimlar tomonidan ham uning turli jihatlarini o'rganilgan. Jumladan, kommunikativ kompetentsiyaning nazariy va amaliy masalalari N.N.Dolovova, Ya.V.Taraskina, O.I.Xalupo, I.V.Alexina, R.S.Arefyev, T.P.Popova, S.A.Strokovaya ilmiy tadqiqotlarida yoritib bergan.

“Yevropa Kengashining CEFR malaka talablarida kompetentsiya – insonga xatti-harakatlarini bajarishga imkon beruvchi bilim, ko'nikma va xususiyatlar yig'indisi sifatida ta'riflangan. Pedagog olim M.A.Choshanov fikriga ko'ra, kompetentsiya – mutaxassisning muayyan malaka va kasbiy darajasi bo'lib, bilimlarni doimiy yangilab borishni, egallashni o'z ichiga oladi A.A.Leontyev esa, kompetentsiya bilim, ko'nikma va umumiy malakalarni mutaxassis ish faoliyatiga safarbar qila olish layoqati deya ta'riflaydi.

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalar va faol usullardan foydalanish, yangi ishlab chiqarilayotgan texnik vositalarni tadqiq qilish, ko'proq talabalarni mustaqil ishlashga undash, ilg'or tajribalardan saboq berishning turli yo'llaridan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Yana bir jihati muhimki, oliy ta'lim tizimida ta'lim olayotgan talabalarining tanlagan kasbiga moyilligi, layoqatlari, bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning tanlagan yo'nalishlari bo'yicha mutaxassis sifatida shakllanishlari uchun maxsus fanlarni o'qitishni samarali tashkil qilishni ta'minlash lozim. Har qanday jamiyatda bo'lganidek, respublikamizning taraqqiyotida bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatga bardosh bera oladigan malakali mutaxassislarni tayyorlash asosiy muammo hisoblanadi. Mutaxassis kadrlar tayyorlash, uning sifat va samaradorligini oshirish borasida ham so'nggi yillarda keng ko'lami ishlar qilindi va qilinmoqda. Jumladan, tayyorlanayotgan mutaxassis kadrlarning mustaqilligi, ijodkorligi, tadbirkorligi, faolligi kabi xislatlarni tarkib toptirishga alohida e'tibor berilmoqda.

Ta'lim muassasalarida mustaqil ishni qanday bajarishni har bir talabaning o'zi amalga oshiradi. Muvafaqqiyatga erishish uchun talabaning o'zi sabr-toqat bilan, mashaqqatlardan qo'rqmay o'z ustida ishlashi kerak. Buni esa talabaning o'zi rejalashtiradi va amalga oshiradi. Jamiyatning barcha jabhalaridagi muammolar,

o'zgarishlar oliy ta'lim muassasalarida talabalarini tayyorlash jarayoniga ham ta'sir qilib va yangidan yangi talablarni qo'yadi. Hozirgi paytda ham nazariy bilim va amaliy ko'nikmaga ega, o'zgarishlarga moslanuvchan, erkin fikrlaydigan, kasbiy hamda hayotiy muammolarini mustaqil hal qila oladigan mutaxassislarga, kadrlarga ehtiyoj katta. Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarida talabalaridan har tomonlama bilimdonlik, mustaqil fikrlay oladigan, tashkilotchilik qobiliyatiga ega shaxs darajasini talab etadi.

Ushbu bilimlarni muvaffaqiyatli qo'llash uchun yangi ma'lumotlar, shart-sharoitlar, ya'ni operativ va mobil bilimlarni egallash hamda bu bilimlar bilan bog'liq muammolarni hal qilishga salohiyatli tayyorlikdir. K.J.Risqulova kompetentsiya va kompetentlik terminlariga shunday ta'rif bergan. Uning fikricha, kompetentsiya tushunchasi u yoki bu kasb egasiga zarur bo'lgan sotsiologik qonuniyatlar, tamoyillar, talablar, qoidalar, burch, vazifa hamda majburiyatlar, shuningdek, shaxsiy deontologik me'yorlar yig'indisini anglatadi. Kompetentlik esa – shaxs amaliy faoliyati bilan bog'liq bo'lib, kompetentsiya me'yorlarini jamiyat talablaridan kelib chiqqan holda kreativlik asosida ish tajribasida namoyon etish mahoratidir. Kompetentsiya tushunchasi shaxsga nisbatan umumiylik kasb etsa, kompetentlik individuallik harakteriga egadir. Kompetentlikning asosiy mezonini mahsuldor faoliyat, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash natijasi bilan belgilanadi[5].

Xulosa. Yuqorida sanab o'tilgan fikrlarga asoslangan holda aytish mumkinki, oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'lim jarayonini amalga oshirishda tizimli ishlarni yo'lga qo'yish, talabalarni mustaqil ishlashga o'rgatish ijodiy va ijtimoiy faol, ijtimoiy –siyosiy hayotda mustaqil ravishda o'z o'rnini topa olish malakasiga ega bo'lgan, istiqbolli vazifalarni qo'yish va hal qilish qobiliyatiga ega bo'lgan kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga asos bo'ladi. Mustaqil ish jarayonida o'qituvchi va talaba o'rtasidagi sifatli muloqot, talabalar mustaqil ish jarayonida o'qituvchining roli va ahamiyati, boshqaruv funksiyalari, axborot kommunikativ texnologiyalaridan, mobil texnologiyalaridan foydalanib talabalarining mustaqil ishlarini zamonaviy shakllari - pedagogik muammo sifatida yoritilishini taqozo etadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/competence>
3. Grishina .N.V. Психология конфликта. Хрестоматия. 2 изд. - СПб.: Питер, 2009
4. Ermirzayev. A.V “Yuqori sinf o'quvchilarining sotsiologik kompetentsiyasini mamlakatshunoslikka oid matnlarni o'qish orqali rivojlantirish texnologiyasi”/ diss. ped.fan. bo'yicha falsafa doktori. –2021-30b
5. Sarimsakova D. M Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining ingliz tilida sotsiologik kompetentsiyasini rivojlantirish texnologiyasi/ diss. ped.fan. bo'yicha falsafa doktori. 2022-16b
6. Ziyodullayeva, G. (2020). O'QUVCHILARNI FAOLLASHTIRISH, MUSTAQIL ISHLARNI TASHKIL ETISH ORQALI BILIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI. Science and Education, 1(2), 475-479